

ВЕСНА Д. КОСМАЈАЦ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ПАЛЕ
КАТЕДРА ЗА РУСИСТИКУ

ЗНАЧАЈ КЊИГА ГОРАЖДАНСКЕ ШТАМПARIЈЕ

(*Биљана Самарцић, Староставне горажданске књиге (ортографија и језик књига Горажданске штампарије), Београд: ИК Филлиј Вишњић, 2019, 424 сџр.*)

Дјело *Староставне горажданске књиге* ауторке проф. др Биљане Самарцић појавило се 2019. године у издању Републичког секретаријата за вјере, у склопу обиљежавања 800 година аутокефалности Српске православне цркве. Књига је објављена у луксузном формату, у тиражу од 1.000 примјерака, на 424 странице. У библиографији је наведено 214 јединица, што свједочи о свеобухватности материје која је истраживана. Поред библиографских података, књига је опремљена и регистром имена. Ауторка је истраживање спровела користећи три извора, односно три књиге штампане у Горажданској штампарији: *Литургија, Псалтир са њоследованијем* и *Молићвеник*. Дјело се наслања на велики истраживачки пројекат под називом *Горажданска шџампарија 1519–1523*, који је усвојен на сједници Наставно-научног вијећа Филозоф-

¹ vesna.kosmajac@ffuis.edu.ba

Приказ је примљен 10. септембра 2020, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. јула 2021.

ског факултета Универзитета у Источном Сарајеву 2003. године и на којем су радили бројни истакнути научници.

Могуће је издвојити двије кључне тематске цјелине. Прва представља анализу ширег културно-историјског контекста који се може везати уз настанак и дјеловање штампарије уопште, а потом и Горажданске штампарије. Говори се о условима у којима је дјеловала, њеној продуктивности, као и људима који су били најзначајнији за њен постанак и дјеловање. Ауторкин приступ је свеобухватан и широк – од доласка првих штампарија међу словенски свијет и почетка штампања ћириличних књига, преко структуре становништва у Горажду, мотива Божидача Горажданина да отвори штампарију управо у том мјесту, до тога шта се даље догађало са штампаријом, када је она пренијета у Румунију, а све у контексту владавине Отоманске империје на наведеном простору. У првом дијелу књиге под називом „Проналазак штампарства, прве српске штампарије и њихов значај“ дата су поглавља „Културно-историјске прилике у вријеме настанка првих штампарија“, „Пад српских држава под Турке“, „Положај Срба у Отоманском царству и основи турског уређења“, „Општи осврт на језик средњевјековне српске писмености“ и „Инкунабуле и њихов значај“. Послије културно-историјског контекста, ауторка разматра историјско-језички контекст. Наведено поглавље носи наслов „Горажданска штампарија и књиге Горажданске штампарије“ и подијељено је на сљедеће јединице: „Горажданска штампарија: услови и вријеме настанка“, „Штампарија у Горажду“, „Књиге Горажданске штампарије“, „Служабник“, „О Литургији“, „Опште напомене о Служабнику“, „Псалтир“, „Молитвеник“, „Напомене о горажданским књигама“ и „Графика горажданских књига и филигранолошки опис“. Доноси нам објашњење одређених језичко-историјских појава, интерпретира друштвене и културне појаве времена о коме пише, говори о њиховим циљевима. Највише података доноси управо о Горажданској штампарији, приказује фотографије храма Св. Борђа, како је изгледао некада, а како изгледа данас. Биљана Самарџић даје и значајне податке о томе гдје се данас могу наћи примјерци књига штампаних у Горажданској штампарији, као и списак најзначајнијих библиографских јединица које су се појавиле о Горажданској штампарији.

Друга цјелина заснива се на лингвистичкој анализи. Говори се о свакој од три наведене књиге појединачно – *Литургија*, *Псалтир* са *исследованијем* и *Молитвеник*. Описује њихов садржај, наводи

колико имају страница, када су штампане и сл. Излазак поменутих дјела из штампе ауторка је смјестила у историјски контекст, наводећи да се све одвијало у временима веома тешким по српски народ те да због тога дјеловање Горажданске штампарије има још већу вриједност. Обухваћени су сљедећи нивои језичке анализе: ортографски, фонетски, морфолошки и синтаксички. У поглављу „Ортографска анализа“ интерпретира њихову графику. Сматра да нису довољно украшене, јер нису у свему подражавале узусе западне технологије. Користиле су се двије боје – црвена и црна, иницијална слова су величине од 3 до 5 редова и красе их гранчице са цвијећем. Осим оваквог описа, ауторка је у књизи донијела и бројне илустрације страница наведених књига, али и сама се у својој књизи користила сличним техникама (нпр. употребила је украшена иницијална слова). Друго поглавље је „Фонетске и фонолошке одлике“, гдје расправља о вокалском и консонантском систему књига Горажданске штампарије. Након тога слиједи поглавље „Морфолошке одлике“, гдје говори о упрошћавању деклинационог система, падежним наставцима (али не свим него само оним који су били карактеристични на основу издвојених примјера). Ауторка хронолошки прати развој одређених морфолошких црта од старословенског преко српско-словенског, али говори и о томе шта је из народног језика ушло у књижевни. Наредно поглавље је „Из синтаксе“. У њему се говори о аутохтоно словенским (општесловенским и прасловенским) цртама, књижевним неологизмима (калковима и неологизмима насталим под грчким утицајем), о византизмима, грецизмима, балканизмима, о функцији свих падежа понаособ, приједлозима, временским конструкцијама. У поглављу „Огледи из старосрпске зависне реченице“ дају се подаци о различитим типовима реченица (узрочној, погодбеној, поредбеној, намјерној, односној), као и о двојини. У поглављу „Општи осврт на синтаксу“ разматрају се страни, а посебно грчки утицаји на синтаксу и лексику. Посљедње велико поглавље је ауторкин „Закључак“. Она закључује да Горажданска штампарија има посебно и важно мјесто у старом, ћириличном штампарству и изузетно мјесто у српској културној баштини. „Дакле, штампарство код Срба не представља само једно 'техничко откриће' које се користило у пракси, већ много више – цивилизацијско – које јасно показује колико су Срби били далековидан народ утемељен у својој вјери и култури“ (Самарџић, 2019, стр. 370). Послије закључног дијела слиједи напомене уз текст (умјесто фуснота), резиме на руском и њемач-

ком језику, изузетно богат попис коришћених библиографских јединица, рецензије које су писали проф. др Михаило Шћепановић, проф. др Милош Ковачевић и проф. др Милан Стакић, затим регистар имена и подаци о аутору.

Први, историјски дио књиге намијењен је широј читалачкој публици – студентима, средњошколцима, људима различитих занимања које интересује наведена тематика. Писан је питким, разумљивим језиком и доноси обиље података који су важни за општу културу људи са ових простора. Још један доказ у прилог тврдњи да је и сама ауторка први дио књиге намијенила широј читалачкој публици јесте навођење дефиниција одређених појмова који би били сувишни за лингвистички образоване читаоце, али који су веома потребни за разумијевање суштине свим другим читаоцима (као што је нпр. дефиниција диглосије). И својим графичким рјешењима (крупан фонт, украшена иницијална слова, квалитет папира, боја листова) дјело је добило на пријемчивости. За други дио књиге можемо рећи да је профилисан ка лингвистима и зналцима из области дијакхроније српског језика.

Није мање важно поменути ни графичка рјешења за којима је ауторка посегла. Одређене елементе, попут украшених, иницијалних слова и украса при врху странице, изнад наслова, преузела је управо из књига о којима пише и представила их у нешто новијем и модернијем руху. Цјелокупна књига писана је крупним фонтом. Тиме су испуњени графичко-стилски циљеви. Први дио књиге садржи бројне фотографије, илустрације, цртеже, од којих ћемо навести само неке – прва преса за штампање Јохана Гутемберга, изглед Библије као прве штампане књиге, лист Октоиха из Филове штампарије из Кракова, страница из дјела „О писменах“ Црнорисца Храбра, примјер курентних слова и сл. На тај начин могуће је визуелно пратити развој штампарства у свијету и код нас. Приказане су фотографије манастира и храмова, као што су храм Св. Ђорђа у Новом Горажду некада и сада и манастир Милешева. Графички су издвојени цитати који говоре о штампарству и горажданским књигама (Милановић, 2004; Бараћ, 2008; Милићевић, 2014). У другом, лингвистичком дијелу књиге, нема илустрација и фотографија. Он је сачињен од научног текста и примјера из дјела. Ипак, и за њега можемо рећи да није у потпуности лишен графостилема. У том дијелу књиге графички су истакнуте углавном дефиниције.

Уз сваку језичку законитост коју је описивала, ауторка је навела изузетно велики број примјера, што омогућава јасан преглед

изложене материје. Такође, уз свако спорно језичко питање наводила је мишљења свих релевантних аутора попут Милана Решетара, Павла Ивића и сл. Похвално је што по одређеним питањима наводи мишљења различитих лингвистичких школа – руске, пољске, српске. То омогућава систематичан и свеобухватан приступ теми. Грађа је изложена хронолошки. У својој интерпретацији ауторка тежи да између различитих догађаја успоставља узрочно-последичне везе (доноси нам објашњења зашто су инкунабуле важне, зашто су прве инкунабуле у Босни религиозно-теолошког карактера и сл.). Књига је штампана ћирилицом, што се може тумачити као практичан допринос борби за очување ћирилице, на чему ауторка интензивно ради последњих година.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).